

प्रकरणे पाचवे

**सारांश, संशोधनाचे निष्कर्ष
व शिफारशी**

प्रकरण पाचवे

आरांश, संशोधनाचे निष्कर्ष व शिफारशी

निष्कर्ष

- १) भाषण क्षेत्राचे मूल्यमापन करण्यासाठी या क्षेत्रांतर्गत पाठ्यपुस्तकात फक्त चारच क्षमता आहेत. १००% शिक्षकांच्या मते केवळ त्यांचेच मूल्यमापन करावयाचे असते.
- २) ८०% शिक्षकांना भाषण क्षेत्राच्या मूल्यमापनासाठी मूल्यमापन साधनांबाबत अनभिज्ञ आहेत.
- ३) भाषण क्षेत्रांतर्गत प्रत्येक क्षमतेचे बारकाईने परीक्षण होण्याच्या दृष्टीने त्याच्या उपक्षमतांबाबत ७०% शिक्षकांना माहिती नाही.
- ४) भाषण क्षेत्राचे मूल्यमापन करण्यासाठी निश्चित अशी पद्धती माहीत नसल्यामुळे चुकीच्या पद्धतीने म्हणजेच अंदाजे मूल्यमापन करण्याकडे ६०% शिक्षकांचा कल दिसून येतो.
- ५) या क्षेत्रांतर्गत क्षमतांचे मूल्यमापन करण्यासाठी ७५% शिक्षकांना उत्तरसूची व गुणदान योजना तयार करण्याबाबत माहिती नाही.
- ६) या क्षेत्राचे मूल्यमापन करण्यासाठी ५०% शिक्षकांना प्रश्नपत्रिका काढणेबाबत माहिती नाही.
- ७) ६०% शिक्षकांना तोंडी परीक्षेसाठी असलेल्या २०% गुणापैकी भाषण क्षेत्रासाठी किती टक्के गुण राखून ठेवावेत याबाबत माहिती नाही.
- ८) या क्षेत्राचे मूल्यमापन करताना प्रत्येक विद्यार्थ्याचे वैयक्तिक मूल्यमापन करावे लागते. त्यामुळे सर्व विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन पूर्ण करण्यास वेळ अधिक द्यावा लागतो असे ४६% शिक्षकांना वाटते.

- ९) विद्यार्थी वर्षभर मित्रांशी, शिक्षकांशी व इतरांशी कसा बोलतो याचे निरीक्षण करून ३५% शिक्षक गुणदान करून या क्षेत्राचे मूल्यमापन करतात.
- १०) विद्यार्थ्यांना भाषण क्षेत्रांतर्गत क्षमता निहाय दिलेल्या गुणांच्या लेखी नोंदी नेमक्या कोणत्या स्वरूपात ठेवाव्यात याविषयी ४०% शिक्षकांना माहिती नाही.
- ११) या क्षेत्राचे मूल्यमापन करताना व्यक्तीनिष्ठता ही येतेच असे ३३% शिक्षकांना वाटते.
- १२) मराठी विषयामध्ये बढतीसाठी किमान आवश्यक गुणांसाठी जेवढे गुण कमी पडतील तेवढे गुण परीक्षा न घेताच १५% शिक्षक देतात.
- १३) भाषण क्षेत्रांतर्गत सर्चक्षमतांचे मूल्यमापन करण्याऐवजी ५% शिक्षक काही मोजक्या क्षमतांचेच मूल्यमापन करतात.
- १४) सहजपणे न अडखळता बोलता येणे, कविता व गाणी यांचे सादरीकरण व अपरिचित वस्तू, पदार्थांचे वर्णन करता येणे. या अभ्यासक्रमात अंतर्भूत असलेल्या क्षमतांमधून भाषा शिक्षणाची उद्दिष्टे साध्य होतात असे ८०% तज्ज्ञांना वाटते.
- १५) सोप्या विषयावर बोलता येणे, व्यक्ती परिचय व गोष्ट सांगता येणे, नाट्य सादरीकरण, चित्र वर्णन, दैनंदिन जीवनातील घटना प्रसंगांचे वर्णन, औपचारिक, अनौपचारिक स्वरूपाचे संभाषण इ. क्षमता इयत्ता चौथीच्या वयोगटाचा विचार करता आवश्यक आहेत असे ७०% पेक्षा अधिक तज्ज्ञांना वाटते.
- १६) ८०% पेक्षा अधिक शिक्षकांना सहजपणे न अडखळता बोलता येणे या क्षमतेच्या दिलेल्या विषयावर अर्थपूर्ण वाक्यरचना करून न अडखळता आत्मविश्वासपूर्वक बोलणे, शब्दात, वाक्यात योग्य अंतर, वाक्यातील सहसंबंध, योग्य उच्चारण, विरामचिन्हांची दखल घेऊन बोलता येणे या उपक्षमता असाव्यात असे वाटते.

- १७) जोडाक्षरांचे उच्चारण, अस्सखलितपणे बोलता येणे हे नऊ वर्षे वयोगटातील मुलांना कठीण असल्याचे ७६% शिक्षकांनी मत व्यक्त केले. तसेच वरील क्षमतांचा कमी अधिक प्रमाणात अंतर्भाव अन्य क्षमतांत झाल्याने ह्या उपक्षमता वगळण्यात आल्या.
- १८) पाठ्यपुस्तकातील व्यक्तींचा परिचय सांगता येणे या क्षमतेच्या व्यक्तीची अवतरणातील वाक्ये, व्यक्ती परिचय, जीवनातील प्रसंग, मोजक्या व सुस्पष्ट शब्दात व्यक्तीचे वर्णन करणे व व्यक्तीच्या स्वभावातील बारकावे सांगणे या उपक्षमता असाव्यात असे ८०% पेक्षा अधिक शिक्षकांना वाटते.
- १९) व्यक्तीच्या बाह्यरूपाचे वर्णन व व्यक्तीचे चित्र इतरांसमोर उभा करणे या वयोगटाला शक्य नाही असे ७५% शिक्षकांनी मत व्यक्त केले.
- २०) ९०% पेक्षा अधिक शिक्षकांच्या मते चित्र वर्णन करता येणे या क्षमतेच्या चित्रातील बारकावे, त्यातील परिस्थिती, शिर्षक, चित्रातील व्यक्ती प्राण्याच्या चेहऱ्यावरील हावभाव या उपक्षमता असाव्यात.
- २१) वरील क्षमतांचा कमी अधिक प्रमाणात अंतर्भाव अन्य क्षमतांत झाल्याने चित्राचे हुबेहुब वर्णन व परिसराचे वर्णन या उपक्षमता वगळण्यात आल्या.
- २२) दैनंदिन जीवनातील घटना प्रसंगाचे वर्णन करणे या क्षमतेच्या घटना प्रसंगाचे वर्णन, तिचा परिणाम, प्रसंगानुरूप शब्दांची निवड, स्पष्ट व परिणामकारकपणे बोलणे या क्षमता योग्य असल्याचे ९०% शिक्षकांना वाटते.
- २३) नाट्य सादर करता येणे या क्षमतेच्या स्पष्ट व शुध्द उच्चार करून हावभाव टुक्त बोलणे. पात्रांच्या भावना व्यक्त करताना स्वराघात, आरोह अवरोह, अभिव्यक्ती यांचा मेळ साधणे, प्रभावीपणे बोलणे या उपक्षमता अनिवार्य आहेत असे ८०% पेक्षा अधिक शिक्षकांना वाटते.

- २४) योग्य गतीने संवाद फेक करणे या उपक्षमतेचा अंतर्भाव अन्य उपक्षमतात झाल्याचे ७५% शिक्षकांनी मत व्यक्त केले त्यामुळे ती वगळण्यात आली आहे.
- २५) गोष्ट सांगता येणे या क्षमतेच्या गोष्टीतील घटना, सभाधीटपणे, क्रमाने, क्रमातील सहसंबंध लक्षात घेऊन साभिनय व परिणामकारकपणे गोष्ट सांगणे, आवाजाची योग्य उंची ठेऊन बोलणे व गोष्टीचे तात्पर्य सांगणे या उपक्षमता आवश्यक असल्याचे ८०% पेक्षा अधिक शिक्षकांना वाटते.
- २६) ७५% शिक्षकांना गोष्ट साभिनय सांगणे या उपक्षमतेचा अन्य क्षमतांत अंतर्भाव झाल्याचे बघते त्यामुळे ती वगळली आहे.
- २७) सोप्या विषयावर बोलता येणे या क्षमतेच्या योग्य हावभाव व हातवारे करून, अर्थपूर्ण वाक्यरचना करून आत्मविश्वास व विचारपूर्वक बोलणे, आशयानुरूप शब्दांची निवड, विचार सुसंगतपणे शुध्द भाषेत मांडणे या उपक्षमता योग्य असल्याचे मत ८०% पेक्षा अधिक शिक्षकांनी व्यक्त केले.
- २८) कठीण शब्द, वाक्प्रचार, म्हणी इत्यादीचे अर्थ स्पष्टीकरणे करता येणे. या क्षमतेच्या वाक्प्रचार, कठीण शब्द, म्हणी, इत्यादींचा संदर्भाने येणारा अर्थ व व्यवहारातील अर्थ सांगणे, वाक्यात उपयोग करणे, अर्थातील सूक्ष्म फरक सांगणे या उपक्षमता योग्य असल्याचे मत ८०% पेक्षा अधिक शिक्षकांनी व्यक्त केले.
- २९) सोप्या विषयावरील वर्गचर्चेत भाग घेता येणे या क्षमतेच्या वर्गचर्चेत सहभागी होणे, इतरांचे मुद्दे शांतपणे ऐकून विषयानुकूल मुद्दांशी सहमत होणे, विषयानुरूप विचारपूर्वक मत मांडणे, स्वतःची योग्य मते स्वीकारण्यास इतरांना प्रवृत्त करणे या उपक्षमता अनिवार्य असल्याचे मत ८०% पेक्षा अधिक शिक्षकांनी व्यक्त केले.

- ३०) उत्स्फूर्तपणे चर्चेत सहभागी होणे या इयत्तेच्या मुलांना कठीण असल्याचे ७५% शिक्षकांना वाटते. त्यामुळे ही उपक्षमता वगळलेली आहे.
- ३१) औपचारिक अनौपचारिक प्रकारचे संभाषण करता येणे या क्षमतेच्या प्रश्नाचा अर्थ समजून पूर्ण वाक्यात उत्तर देणे, स्वयंस्फूर्तीने प्रश्न विचारणे, उत्स्फूर्तपणे प्रसंगोचित बोलणे या उपक्षमता योग्य असल्याचे ८०% पेक्षा अधिक शिक्षकांना वाटते.
- ३२) शालेय वातावरणातील बाबी सांगणे ही उपक्षमता अन्य क्षमतात अंतर्भूत झाल्याचे व पूर्वानुभूतीचा नवीन परिस्थितीत वापर करणे ही उपक्षमता मुख्य क्षमतेशी असंबंधीत असल्याचे ७५% शिक्षकांना वाटल्याने वगळण्यात आली आहे.
- ३३) अपरिचित वस्तूंचे व पदार्थांचे वर्णन करता येणे या क्षमतेच्या दिलेले मुद्दे लक्षात घेऊन वस्तु पदार्थांचे वर्णन करणे, चौकस बुद्धीने माहिती मिळवणे, निरीक्षण करून पूर्वानुभवाचा उपयोग करून वर्णन करणे या उपक्षमता अनिवार्य असल्याचे मत ८०% पेक्षा अधिक शिक्षकांनी व्यक्त केले आहे.
- ३४) कविता व गाणी योग्य प्रकारे सादर करता येणे या क्षमतेच्या कविता, गाणी स्वतंत्रपणे व सामूहिकरित्या आशयानुरूप साभिनय सादर करणे, ध्वनीफित ऐकून गेयता, स्वराघात, आरोह-अवरोह लक्षात घेऊन सादरीकरण करणे या उपक्षमता आवश्यक असल्याचे ८०% पेक्षा अधिक शिक्षकांना वाटते.
- ३५) क्षमतानिहाय दोन्ही गटाच्या मध्यमानामध्ये पडलेला फरक सार्थक असल्यामुळे पडताळा सूचीचा वापर करून केलेले मूल्यमापन अधिक परिणामकारक, अचूक व वस्तुनिष्ठ होते.

शिफारशी :- (Recommendations)

- १) मातृभाषा अध्यापनाची भाषण क्षेत्राशी संबंधित सर्व उद्दिष्टे साध्य होण्याच्या दृष्टीने पाठ्यपुस्तकातील दिलेल्या चार क्षमतांबरोबरच अन्य क्षमताही असाव्यात.
- २) भाषण क्षेत्राचे यथार्थ मूल्यमापन होण्याच्या दृष्टीने पडताळा सूचीसारखे योग्य असे मूल्यमापन साधन असावे.
- ३) भाषण क्षेत्रांतर्गत प्रत्येक क्षमतेचे बारकाईने परीक्षण होण्याच्या दृष्टीने प्रत्येक क्षमतेच्या उपक्षमता निश्चित कराव्यात.
- ४) या क्षेत्रांतर्गत क्षमतांचे मूल्यमापन करताना अंदाजे गुणदान होऊ नये म्हणून प्रत्येक क्षमतेच्या उपक्षमता विद्यार्थ्यांमध्ये किती प्रमाणात विकसित झाल्या यासाठी श्रेणी व श्रेणीसाठी निश्चित केलेले गुण या बाबींचा उल्लेख असावा.
- ५) शिक्षकांना नमुना उत्तरपत्रिका तयार करून देऊन त्याची उत्तरसूची व गुणदान योजना पुरवावी व त्यासंबंधी मार्गदर्शन करावे.
- ६) तयार केलेल्या नमुना प्रश्नपत्रिकेवरून प्रश्नपत्रिका तयार करण्याचे व त्यावरून मूल्यमापन करण्याचे प्रशिक्षण द्यावे.
- ७) क्षमता, प्रश्नप्रकार, उपघटक इ. निकषावर गुणविभागणी करून मूल्यमापन करण्याविषयी सूचना असाव्यात.
- ८) व्यक्तीगत केवळ एका शाळेसाठी एक प्रश्नपत्रिका तयार न करता एका समूहातील / केंद्रातील इयत्ता चौथीच्या सर्व शिक्षकांनी एकत्र येवून चर्चा करावी व प्रश्नपत्रिका काढावी.

- ९) भाषण क्षेत्राचे मूल्यमापन करताना प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे वैयक्तिक मूल्यमापन करावयाचे असल्याने अधिक वेळ लागणे साहजिक आहे. यासाठी वर्गातील विद्यार्थ्यांचे ३.१ ते ४ च्या शिक्षक संख्येच्या प्रमाणात गट पाडून प्रत्येक गटाचे एकेका शिक्षकाकडे मूल्यमापन सोपवावे या पद्धतीने त्यांचे सहकार्य घ्यावे.
- १०) या क्षेत्राचे मूल्यमापन करताना येणारी व्यक्तीनिष्ठता कमी करण्यासाठी प्रत्येक उपक्षमतेच्या श्रेणीबिंदूप्रमाणे गुणदान करण्या संदर्भात मार्गदर्शन करावे.